

De kerkordelijke taak van de ouderlingen

Ds. P.D. van den Boogaard, predikant van de hersteld hervormde gemeente te Poederoijen & Loevestein, secretaris van de commissie kerkorde en beleidsadviseur kerkrecht bij het kerkelijk bureau.

Het was de hervormde theoloog Noordmans die in de jaren dertig van de vorige eeuw de uitspraak deed: 'Toen Calvijn op het bord de pion van de ouderling trok, zette hij daarmee de paus schaakmat'. De ouderling zou zelfs de roomse paus te machtig zijn. Dat laat zien dat binnen de Gereformeerde en de Hervormde Kerk de ouderling een belangrijke plaats innam en inneemt. Prof. van Ruler sluit zich bij Noordmans aan. Hij ziet de ouderling 'als de eigenlijke spilfiguur van de hele kerkorde.' In dit artikel wil ik dat toelichten. Ik licht de naam van de ordinantie toe en ik beschrijf welke taken de ouderlingen hebben. Een ingekorte versie van dit artikel heeft in Zicht op de Kerk (22-09-2022) gestaan.

Van het presbyteriaat

In de Schrift vinden we, bijvoorbeeld in Handelingen 14 vers 23, het Griekse woord 'presbuterous' (ouder, oudste). In de Statenvertaling is dat vertaald met het woord 'ouderling'. Het woord 'ouderling' is in het Latijn 'presbyter'. Dat woord wordt in de kerkorde gebruikt in lijn met de traditie van de kerk.

Wanneer het gaat om de orde in de kerk, komen we dit woord ook tegen in de aanduiding van onze kerkstructuur: presbyteriaal-synodaal. Hierin klinken twee begrippen door, die respectievelijk verwijzen naar 'de ambten' en naar 'de vergaderingen'. De ambten worden samengevat in het ambt van 'presbyter'. Van 't Spijker schrijft hierover: 'Hierachter gaat de overtuiging schuil, dat de ouderling typerend is voor het stelsel, niet de bisschop, niet de predikant, ook niet de diaken.'¹ Hierin wordt enerzijds de gelijkheid van de ambten benadrukt en anderzijds het grote belang van de ouderling. Verder blijkt uit de tweede term dat de presbyter niet alleen regeert, hij doet dat in gezamenlijkheid met de andere twee ambten in ambtelijke vergaderingen. We belijden dat de Heilige Geest door deze ambtelijke vergaderingen de kerk leidt.

De taken

De taken van de ouderlingen worden beschreven in artikel IV van de kerkorde en in ordinantie 14, die over het presbyteriaat gaat. In ordinantie 14, artikel 1, lid 1 staat het volgende:

1. Tot de opbouw van de gemeente is aan de ouderlingen toebetrouwd
 - het vergaderen van de gemeente;
 - de zorg dat alles in de gemeente met orde geschiedt;
 - het dragen van de medeverantwoordelijkheid voor de bediening van het Woord en het rechte gebruik van de sacramenten;
 - het samenbrengen van de gemeente rondom Woord en sacrament; (staat niet in artikel IV)
 - de ambtelijke tegenwoordigheid bij de kerkdiensten;
 - zo zij daartoe geroepen worden, de leiding van de ambtelijke vergaderingen van de kerk, en – zo zij daartoe, overeenkomstig ordinantie 16-1-4, geroepen worden, de verzorging van de stoffelijke aangelegenheden van de gemeente, voor zover niet van diaconale aard; en voorts, met de herders en leraars tezamen, het opzicht over de gemeente; alsook, met de herders en leraars, bezig te zijn in
 - de herderlijke zorg;

¹ W. van 't Spijker (red.), *De Kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting*. Kampen: Uitgeverij De Groot Goudriaan, 1990. p. 326 e.v.

- de catechese;
- geestelijke vorming van de jeugd, en
- de arbeid onder hen, die vreemd zijn aan of vervreemd zijn van het Evangelie.

Dit vormt een veelomvattend takenpakket. De vraag wie tot deze dingen bekwaam is, in geestelijk en praktisch opzicht, dient zich direct aan. De eerste taak van de ouderling is 'het vergaderen van de gemeente'. Dat 'vergaderen' is meer dan de gemeente samenroepen onder Woord en sacramenten (dat wordt immers apart benoemd). Het kenmerkt de roeping van de ouderling dat juist hij geroepen is om de gemeente in alle onderdelen bij elkaar te houden. Dit ambt vormt als het ware de spil van de gemeente. Als tweede houdt de kerkorde ons voor dat de ouderling erop toe heeft te zien dat alles in de gemeente met orde plaatsvindt. De ouderling is immers opziener (Filipp. 1:1). In de kerk past geen wanorde. Dat betekent onder meer dat enige kennis van de kerkorde gewenst is.

De ouderling heeft verder een belangrijke taak in de eredienst. Zonder zijn aanwezigheid kan er geen eredienst plaatsvinden.² Daarbij is hij medeverantwoordelijk voor de bediening van het Woord en het rechte gebruik van de sacramenten. De kerkorde is hierin zorgvuldig in zijn woordkeuze. De ouderling draagt 'medeverantwoordelijkheid'. Dat wil zeggen dat de prediking en de bediening van de sacramenten niet alleen een zaak is van de predikant. De ouderling draagt daarvoor eveneens verantwoordelijkheid. Die verantwoordelijkheid van de ouderling komt tot uiting wanneer hij voor de predikant bidt, hem ondersteunt en met hem meedenkt en meeworstelt. Daarbij bevreemdt de ouderling de predikant naar zijn prediking en geeft hierop reactie. Het is de ouderling er immers om te doen dat het Woord recht verkondigd wordt. De ouderling houdt geen toezicht op de predikant. Binnen de hervormde kerkorde is dat een verantwoordelijkheid van de colleges voor het opzicht.

De medeverantwoordelijkheid voor het rechte gebruik van de sacramenten wordt verder uitgewerkt in zowel ordinantie 8 voor de Heilige Doop, ordinantie 9 voor de catechese als ordinantie 10 voor het Heilig Avondmaal. Hierbij gaat het om het heilig houden van beide sacramenten. Dat houdt in het niet onnodig verzaken ervan en de toelating ertoe.

Ouderlingen houden samen met de predikanten het opzicht over de gemeente. Dat is een verantwoordelijke taak en heeft alles te maken met Gods eer, Zijn heiligheid en Zijn barmhartigheid. Later dit jaar zal er een themanummer van Zicht op de Kerk verschijnen over het houden van het opzicht naar aanleiding van de vernieuwde ordinantie 11a voor het opzicht.

Samen met de predikanten wordt ook de herderlijke zorg, dat is het pastoraat, vormgegeven. In ord. 14-2-1 wordt dat nader uitgewerkt: 'Het aandeel in de herderlijke zorg en het opzicht roept de ouderling mede tot het doen van huisbezoek bij de leden van de gemeente en - tezamen met de diakenen - tot de zorg bij moeilijkheden in het gezinsleven, zulks met inachtneming van het bepaalde in ordinantie 1-15-13 ten aanzien van de geheimhouding.'³ In het doen van het huisbezoek herkennen we de ouderling het meest.

² Zie mijn artikel over de ambtelijke aanwezigheid in de kerkdienst, te vinden op de website van de landelijke kerk.

³ Zie voor een uitgebreidere beschrijving van de taken: P. van den Heuvel, *De Hervormde Kerkorde, een praktische toelichting*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2001. p. 340-350. Ook te vinden op internet: <http://www.kerkrecht.nl/node/3373>

Overige taken en functies

Verder hebben ouderlingen een taak in de catechese (zie ord. 14-2-2) en het evangelisatiewerk (zie ord. 14-2-3). Daarnaast maken ouderlingen deel uit van brede moderamina, colleges van visitatoren, colleges voor het opzicht, de commissie toelating en diverse andere organen van bijstand. Ook kan hij binnen de kerkenraad of een ander kerkelijk lichaam verkozen worden tot preses, scribe of assessor. Kortom, de ouderling heeft inderdaad een zeer belangrijke positie binnen de kerk.

Mag een ouderling een kerkdienst leiden?

Het korte antwoord is: ja. Een ouderling heeft op grond van ord. 14-2-5 en 6 de bevoegdheid om in noodgevallen een kerkdienst te leiden. Wat een 'noodgeval' is, wordt niet gedefinieerd. De kerkorde schrijft voor dat een kerkdienst door daartoe bevoegde voorgangers moet worden geleid. Als er geen bevoegde voorganger door een noodsituatie beschikbaar is (vaak bij ziekte van de voorganger o.i.d.), kan een ouderling de dienst leiden. Een noodgeval betekent dan ook dat een ouderling niet structureel een dienst mag leiden (bijvoorbeeld één keer in de maand preeklezen omdat dat goedkoper is). Ord. 14-5 bepaalt vervolgens dat een ouderling daarbij gebruikmaakt van een 'daartoe bestemde orde van dienst uit het dienstboek van de kerk' (in het oude Dienstboek 'Orde van de dienst wanneer een ander dan een dienaar des Woords voorgaat'). In het Romeinse artikel IV, lid 3 wordt onderscheid gemaakt tussen 'de verkondiging des Woords' en 'de leiding van de kerkdiensten'. Een ouderling krijgt in noodgevallen wél het recht om een kerkdienst te leiden, maar hem wordt niét het recht verleend om het Woord te verkondigen. Hij moet dus een preek lezen; hij mag geen eigen preek voordragen.

Al met al heeft een ouderling een hoge roeping in het dienen van de kerk en de gemeente.